

УДК 657.1.012.1

Т.В.КОВАЛЬОВА**СИТЕМНО - КОМПОНЕНТНИЙ АНАЛІЗ ПРИ ОБЛІКУ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ**

Актуальність цього дослідження полягає у тому, що вченими приділяється недостатньо уваги щодо залучення наукових методів дослідження при вивченні певних об'єктів обліку. У статті обґрунтована можливість використання системно-компонентного аналізу при дослідженні обліку електронних грошей. Цей науковий метод ураховує всі складові (компоненти), які прямо або опосередковано впливають на ефективність облікового процесу електронних грошей. У роботі виділено та досліджено три компонента: «людина», «техніка», «середовище», «процеси».

Ключові слова: електронні гроші, системно-компонентний аналіз, облік, компоненти, рахунок, система.

Т.В.КОВАЛЕВА**СИСТЕМНО- КОМПОНЕНТНЫЙ АНАЛИЗ ПРИ УЧЕТЕ ЭЛЕКТРОННЫХ ДЕНЕГ**

Актуальность этого исследования состоит в том, что учеными уделяется недостаточно внимания относительно привлечения научно-исследовательских приемов при изучении определенных объектов учета. В статье обоснована возможность использования системно-компонентного анализа при исследовании учета электронных денег. Этот научный метод учитывает все составляющие (компоненты), которые прямо или опосредованно влияют на эффективность учетного процесса электронных денег. В работе выделено и исследовано три компонента: «человек», «техника», «среда», «процессы».

Ключевые слова: электронные деньги, системно-компонентный анализ, учет, компоненты, счет, система.

T.V. KOVALOVA**SYSTEM – COMPONENTIAL ANALYSIS DURING ACCOUNTING OF ELECTRONIC MONEY**

Actual continuity of this study is that scientists gives insufficient attention to attract scientific research methods in the study of certain objects of accounting. In the article is substantiated the possibility of using system – componential analysis during research of accounting of electronic money. This scientific method takes into account all parts (components) which directly or indirectly affect on efficiency of accounting process of electronic money. In the article was distinguished and researched three components: "man", "technique", "environment", "processes". The proposed correspondence system for accounting for electronic money, is indicated on the peculiarities of conducting analytical accounting. It is proved that system-component analysis helps to increase the efficiency of electronic money use in Ukraine.

Keywords: electronic money, system – componential analysis, accounting, components, account, system.

Постановка проблеми. Поява електронних грошей – об'єктивний процес, зумовлений новими потребами щодо ефективності та надійності платежів. Банківські технології базуються на ідентифікації клієнта, як правило оброблюють операції з невеликими сумами. Однак, сьогодення вимагає необхідності відмовитися від зберігання та передавання конфіденційних відомостей, зберігши при цьому ефективність та конфіденційність платіжних трансакцій. Безпека без ідентифікації може бути легко реалізована за допомогою електронного платіжного засобу на пред'явника, що випускається в обіг без відкриття банківського рахунку. Це стає можливим за сприяння електронних грошей. Поширення цього продукту на ринку інноваційних технологій зумовив появу і нового об'єкту обліку – електронних грошей. Електронні гроші в Україні широко використовуються, про що свідчать дані на офіційних сторінках НБУ, так, у 2016 році, кількість випущених банками електронних грошей становила 40,5 млн.грн., а обсяг операцій з електронними грошима - майже 3 млрд.грн. [1]. Крім того, залучення електронних грошей при розрахунках за інших рівних умов стимулює споживання домогосподарств, оскільки вони є більш зручним і збільшують їх обсяги.

Незважаючи на такий попит, система обліку електронних грошей досі невідпрацьована і потребує подальшого удосконалення. Для цього, на наш

погляд, слід залучати науковий метод пізнання, що являє собою послідовність дій з установлення структурних зв'язків між елементами (компонентами) досліджуваної системи.

Аналіз результатів останніх досліджень і публікацій свідчить про широке висвітлення цього проблем обліку електронних грошей як українськими так і зарубіжними вченими та практиками. О.В. Мельниченко наголошує, що: «сьогодні підприємства, банки та держава, ми вважаємо, не готові (принаймні в Україні) до повноцінного та масштабного впровадження й використання цього платіжного засобу, а також контролю за його використанням та захисту користувачів. Насамперед така неготовність пояснюється недостатністю теоретичних розробок з обліку та організації функціонування систем електронних грошей та методологічного забезпечення їх обігу, а в подальшому й аналізу і аудиту» [2]. Значно збагатили теорію про електронні гроші Є. Платонов та В. Кузнецов В. Кравчук, Д. Науменко, А. Глибовець, П.Сенищ, В.Кравець та ін.. [3,4]. Інформація щодо розгляду питань відображення в обліку електронних грошей знайшла своє відображення в працях Шпирко О.М., М.В. Корягін, Радченко М.А, Гончарук М.О., Рабей Н. Р., Іванечко Ю. М. та ін. Усі ці вчені одногослоно підкреслюють реально діючий феномен цього виду грошей і вказують на їх малодосліджений потенціал, особливо з облікової

© Т.В. Ковальова, 2018

точки зору. Усе вище наведене ще раз підкреслює актуальність обраної теми. Незважаючи на значну кількість публікацій про електронні гроші, автори не розглядають електронні гроші в контексті системного підходу як цілісної множини елементів у сукупності відношень і зв'язків між ними.

Метою статті є спроба застосування системно-компонентного аналізу при розгляді питань, пов'язаних з обліком електронних грошей.

Викладення основного матеріалу дослідження. Підвищення ефективності функціонування електронних грошей є надзвичайно важким завданням, вирішити яке в цей час неможливо без застосування сучасних наукових підходів і методів. Системний аналіз, як спосіб наукового мислення, базується на наступних устоях: розуміння системи, тобто того, що являє собою та чи інша система наукові уявлення про характер і механізм функціонування системи; облік різноманітних систем і виділення окремих їх видів; наукові знання про еволюцію систем та ін.

При вивченні таких складних систем, як електронні гроші доводиться мати справу з усією складністю й розмаїтістю навколишнього нас світу. Тому необхідно підійти до розгляду електронних грошей так, щоб урахувати всі ту безліч компонентів, які її становлять, розмаїтість взаємозв'язків і взаємозалежностей, які існують як усередині її, так і в її відносинах з іншими системами. Корінні методологічні вимоги, які повинні враховуватися при розгляді таких складних систем - це конкретно-історичне дослідження явищ у їхньому зв'язку, у розвитку. При цьому кожне явище повинне розглядатися лише:

- а) історично;
- б) лише у зв'язку з іншими;
- в) лише у зв'язку з конкретним досвідом історії.

Системний підхід дозволяє направити дослідження не тільки на вивчення окремих об'єктів великої системи, але й на вивчення властивостей всієї системи, а також тих властивостей, які з'являються в результаті взаємодії всіх її об'єктів. Взаємозв'язки й взаємодії між окремими елементами системи приводять до появи особливих властивостей, а значить функції цих елементів необхідно визначати виходячи з потреб системи в цілому.

Виокремлена система - це сукупність об'єктів, взаємодія яких викликає появу нових якостей, не властивих окремо взятим, утворюючи систему компонентам [5]. У обліку, на наш погляд, ідентифікація компонента грає більшу роль, ніж в інших науках.

У розглянутій системі «електронні гроші» ми пропонуємо виділити підсистеми (компоненти) «людина», «техніка», «середовище», «процеси». Розглянемо їх більш детально.

Компонент «людина»: безумовно, що головним тут є конкретна людина, або група людей, у нашому випадку чиновників, від яких залежить удосконалення нормативно-правової бази з обліку електронних грошей. Правове регулювання, яке не

встигає за стрімким розвитком відносин у цій сфері, низка суттєвих невідповідностей у нормативно-правових актах, що регулюють порядок використання електронних грошей як між собою, так і щодо порядку їх обліку – це все гальмує їх розвиток у нашій країні. Відсутність затверджених методичних рекомендацій щодо первинного, синтетичного та аналітичного обліку електронних грошей не сприяє залученню цієї форми розрахунків на підприємствах. Для покращення ситуації з цього приводу необхідно вдосконалити існуючу нормативно-правову базу та розробити нові рекомендації з обліку електронних грошей, використавши при цьому досвід інших країн.

Компонент «техніка» відіграє велику роль у системі «електронні гроші», оскільки електронні гроші - це інформація на спеціальному електронному пристрої, для їх руху використовують електронні мережі. Для того, щоб даний компонент запрацював необхідно забезпечити:

- надійність і конфіденційність проходження угод;
- вирішити технічні проблеми комп'ютерів, оскільки не завжди можна скористатися електронними грошима;
- вирішити проблеми з електропостачання - у разі перебоїв в поставках електроенергії; подбати технічне оснащення магазинів; подбати про безпеку рахунку (проблема хакерів і електронного шахрайства);
- піклуватись про захист рахунку в разі втрати платіжної картки і нарешті забезпечити, щоб платіжні системи приймали всі види електронних грошей (проблема універсальності).

Розглядаючи компонент «середовище» слід мати на увазі, що у нашій системі «електронні гроші» середовище є соціальним. Загалом середовище ще може бути природним або штучним. Головним у цьому компоненті є свідомість бухгалтера щодо своєї особливої суспільної значимості (в межах підприємства), розуміння того, що ніхто інший не забезпечить правильне відображення інформації в обліку щодо електронних грошей, відображення її у звітності, не створить умови, що забезпечують ефективну роботу всієї бухгалтерської служби.

Компонент «процес» передбачає, на нашу думку, відображення інформації на рахунках бухгалтерського обліку. Бухгалтер повинен чітко розуміти сутність електронних грошей, в повному обсязі володіти нормативною базою за цим об'єктом і відповідно відобразити її на бухгалтерських рахунках. У відповідності до Плану рахунків та Інструкції про його застосування [6] 335 рахунок «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» використовують комерційні агенти та користувачі, однак, відображаються операції з електронними грошима, які здійснюються, досі у практикуючих бухгалтерів виникає безліч питань стосовно цього об'єкту обліку, оскільки немає достатнього правового підґрунтя для повноцінного їх існування. Крім Інструкції № 291, наявні

законодавчі акти не містять рекомендацій щодо обліку електронних грошей. Провівши аналіз існуючих актів щодо обліку електронних грошей, ми дійшли до висновку, що регламентація електронних грошей в нормативних актах на першому рівні (закони України) відбулась у 2001 році (Законом України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» [7]), тоді як зміни до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій відбулися у 2013 р. Відповідно на довгих тринадцять років наша країна гальмувала розвиток електронних грошей, оскільки, бухгалтерський облік не мав можливості відображати їх у складі своїх об'єктів. Тож необхідно подовжувати роботу над створення методичних рекомендацій щодо обліку електронних грошей.

Введення в дію рахунку 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» позбавило необхідності використовувати рахунки 313, 377, позабалансові рахунки і навіть ввести новий рахунок 317, як було зазначено у деякі з цих авторів. Відсутність методичних рекомендацій, щодо обліку операцій за участю електронних грошей на підприємстві слід відобразити в наказі про облікову політику, де зазначити основні аспекти цього обліку. Зокрема, аналітичний облік можна вести за емітентом (обраною банківською установою) або за агентом (платіжною системою). Радченко М.А. передбачає можливість ведення на підприємстві аналітичного обліку за такими напрямками: за обраною платіжною системою (наприклад, WebMoney Transfer – система миттєвих Інтернет-розрахунків), за умовною валютою електронного

гаманця (наприклад, відповідно до системи WebMoney Transfer: U- кошелёк – WMU (гривня), R- кошелёк – WMR (російський рубль), Z-кошелёк – WMZ (долар США), E-кошелёк – WME (євро), B-кошелёк – WMB (білоруський рубль), G-кошелёк – WMG (золото) [8].

В. В. Євдокимов, О. О. Нестеренко для обліку емісії та використання електронних грошей передбачили відображати електронні гроші як право відступу із застосуванням таких бухгалтерських рахунків, субрахунків і аналітичних рахунків: 949 – для відображення собівартості уступки вимоги; 18 – для відображення частки коштів депозитного рахунку, що належить підприємству та допоміжного рахунку; 025 – для відображення частки коштів депозитного рахунку, що належить третім особам; 361 – для відображення відступлення прав вимоги фізичним особам; 363 – для відображення відступлення прав вимоги юридичним особам; 364 – для відображення розрахунків із покупцями по інших операціях; 3711 – для відображення авансів, наданих іншим підприємствам; 3771 – для відображення розрахунків за операціями відступлення прав вимоги (вкуп прав вимоги за номінальною вартістю); 6851 – для відображення помилкових операцій; 6852 – для відображення операцій, наданих іншими підприємствами [9]. Ми вважаємо, що у зв'язку з відсутністю затвердженої методики обліку електронних грошей слід для обліку крім рахунку 335 залучати рахунки: 371, 372, 685.

За основу при відображенні операцій з обліку електронних грошей ми пропонуємо взяти дослідження наведені нижче в таблиці.

Таблиця 1– Облік операцій з електронними грошима [10]

Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
	дебет	кредит
1. Створення електронного гаманця		
Перераховані кошти для створення (поповнення) електронного гаманця	335	311
Нарахована сума винагороди за створення електронного гаманця	92	685
2. Розрахунки електронними грошима з покупцями		
Відвантажена продукція покупцю	361	701
Відображено ПДВ	701	641
Відображена собівартість реалізованої продукції	901	26
Отримано від покупця електронні гроші	335	361
У разі отримання авансу від покупця	335	681
Зараховано заборгованість	681	361
Оплата комісії за використання електронних грошей	92	685
3. Погашення заборгованості перед постачальниками		
Перераховано аванс постачальникам електронними грошима	371	335
Отримано запаси	20, 22	631
Відображено ПДВ	641	631
Зараховано заборгованість або	631	371
У разі відсутності авансу погашено заборгованість перед постачальником	631	335
Оплата товарів за допомогою електронного гаманця або електронного чека з платіжної картки здійснюється підзвітною особою	372	335
Оплата комісії за використання електронних грошей	92	335
4. Конвертація електронних грошей		
Погашення електронних грошей шляхом перерахування залишку на поточний рахунок	311	335
Нарахована комісія банку за конвертацію	92	685

Висновки. Таким чином, для удосконалення обліку електронних грошей слід використати системний аналіз, який враховує всі складові (компоненти), які прямо або опосередковано впливають на ефективність облікового процесу цього об'єкту.

Список літератури

1. В Україні зростає популярність електронних грошей: [Інтернет-портал FinPost] [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finpost.com.ua/news/2548>.
2. Мельниченко О.В. Особливості проведення аналізу та аудиту електронних грошей у банках / О.В. Мельниченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/User/Downloads/ptmbo_2014_2_11.pdf
3. Платонов Е. И. Современная интерпретация понятия „электронные деньги”: модель денежных обязательств / Е. И. Платонов, В. А. Кузнецов // Деньги и кредит. – 2002. – №9. – С. 30-35.
4. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: Науково-аналітичні матеріали. Вип. 10 / [Сениш П. М., Кравець В. М., Міщенко В. І., Махаєва О. О., Крилова В. В., Гришук Н. В.] – К.: Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 145 с.
5. Энциклопедия по экономике [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://economy-ru.info/info/56723/>
6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій. Затверджена Наказом Міністерства фінансів України 30.11.99 N 291 (зі змінами і доповненнями) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
7. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні: Закон України від 05.04.2001 р. № 2346. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
8. Радченко М. А. Особливості відображення електронних грошей в обліку / М. А. Радченко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.visnyk-kon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/45/2/45_2_121-.pdf.
9. Свдокимов В. В. Особливості відображення розрахунків електронними грошима в обліку емітента / В. В. Свдокимов, О.

- О. Нестеренко. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <file:///C:/Users/User/Downloads/33-1-PB.pdf>
10. Ковальова Т.В. Про облік електронних грошей// Бухгалтерський облік і аудит. - 2017.- № 4. – С. 20-30.

References (transliterated)

1. V Ukraini zrostaie populiarnist elektronnykh hroshei:[Internet-portal FinPost] [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <https://finpost.com.ua/news/2548>.
2. Melnychenko O.V. Osoblyvosti provedennia analizu ta audytu elektronnykh hroshei u bankakh / O.V. Melnychenko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: file:///C:/Users/User/Downloads/ptmbo_2014_2_11.pdf.
3. Platonov Ye. I. Sovremennaya interpretatsiya ponyatiya „elektronnyye den'gi”: model' denezhnykh obyazatel'stv / Ye. I. Platonov, V. A. Kuznetsov // Den'gi i kredit. – 2002. – №9. – S. 30-35.
4. Svitovyy dosvid i perspektivy rozvytku elektronnykh hroshey v Ukraini: Naukovo-analitychni materialy. Vyp. 10 / [Senyshch P. M., Kravets' V. M., Mishchenko V. I., Makhayeva O. O., Krylova V. V., Hryshchuk N. V.] – K.: Natsional'nyy bank Ukrainy. Tsentr naukovykh doslidzhen', 2008. – 145 s.
5. Jenciklopedija po ekonomike [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu: <http://economy-ru.info/info/56723/>.
6. Instruktsiia pro zastosuvannia Planu rakhunkiv bukhgalterskoho obliku aktyviv, kapitalu, zoboviazan i hospodarskykh operatsii pidpriemstv i orhanizatsii. Zatverdzhena Nakazom Ministerstva finansiv Ukrainy 30.11.99 no 291 (zi zminamy i dopovnenniamy) [Elektronnyi resurs]. Rezhym dostupu: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>
7. Pro platizhni systemy ta perekaz koshtiv v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001r. no 2346. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
8. Radchenko M.A. Osoblyvosti vidobrazhennia elektronnykh hroshei v obliku / M.A. Radchenko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.visnyk-kon.uzhnu.edu.ua/images/pubs/45/2/45_2_121-.pdf.
9. Yevdokymov V. V. Osoblyvosti vidobrazhennia rozrakhunkiv elektronnymy hroshyma v obliku emitenta / V. V. Yevdokymov, O. O. Nesterenko. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <file:///C:/Users/User/Downloads/33-1 PB.pdf>
10. Kovalova T.V. Pro oblik elektronnykh hroshei// Bukhgalterskyi oblik i audyt. - 2017.- no 4. – PP. 20-30.

Надійшла (received) 08.05.2018

Відомості про авторів /Сведения об авторах / About the Authors

Ковальова Тетяна Володимирівна (Ковалева Татьяна Владимировна, Kovalova Tetiana Volodimirovna) – кандидат економічних наук, доцент, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, доцент кафедри управління та адміністрування; м. Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1250-2019>; e-mail: kovaleva64@ukr.net